

Adresseavisen

Oppdrag psykiatri

Metoderapport 2021

17.01.2022

Innsendere

Elise Rønningen

elise.ronningen@adresseavisen.no
97465252

Karoline Ulvnes

karoline.ulvnes@adresseavisen.no
46664912

Rune Petter Ness

rune.petter.ness@adresseavisen.no
90615005

Therese Alice Sanne

therese.alice.sanne@adresseavisen.no
47070167

Agne Ødegaard

agne.odegaard@adresseavisen.no
94865063

Espen Rasmussen

espen.rasmussen@adresseavisen.no
91881333

Jacob Storgaard Jensen

jacob.storgaard.jensen@adresseavisen.no
41008752

Takk til:

**Lajla Ellingsen, Kjell Ivar Myhr, Camilla Kilnes,
Ann Inger Borstad, Kirsti Husby, Charlotte Sundberg,
Jonas Alsaker Vikan og SUJO/v Kristine Holmelid**

1	Innledning	5
1.1	Organisering	5
2	Selvordstallene	5
2.1	Tipset og ideen bak	5
2.2	Metode: Kartlegging av dødsannonser	6
2.3	Samtaler med flere familier	6
2.4	Odin og Lars	6
2.5	Tips om psykiatrioppdrag	7
2.6	Saken raknet – hvordan kan vi redde den?	7
3	Psykiatrioppdragene	7
3.1	En gammel innsynsbegjæring får nytt liv	7
3.1.1	Innsyn i politiets interne systemer	8
3.2	Runder med politiet i Trøndelag	8
3.3	Metode: Bruk identisk begjæring til alle	8
3.3.1	Strukturering og oversikt	8
3.3.2	Metode: Få en mal	9
3.3.3	Klagerunder med flere	9
3.3.4	Noen gir mye informasjon, andre nesten ingenting	9
3.4	Orden i sysakene vol1	9
3.4.1	Vi sjekker tallene	9
3.5	Vi blir med på oppdrag	10
3.5.1	Hvordan få tillitt hos politiet og helsevesenet?	10
3.5.2	På oppdragene	11
3.5.3	Innsatslederen forteller	11
3.6	Politidirektoratet og politidistriktet er bekymret	11
3.7	Kongsberg	11
3.7.1	Vi må pushe publisering fram	12
4	Drapsdommene	12
4.1	Pod-setningen blir et massivt innsynsarbeid	12
4.2	Metode: Vi ba om innsyn i samtlige tingretter	12
4.2.1	Vi hentet lagmannsrettsdommer og høyesterettsdommer fra Lovdata	12
4.2.2	Metode: Hvordan vinne klagerunder	12
4.3	Metode: Vi bygger en robot	13
4.3.1	Hvordan bygge robot?	13
4.4	Orden i sysakene vol2	13
4.4.1	Dobbeltsjekker og dobbeltsjekker	13
4.4.2	Organiserer i excel	14
4.5	Tvangsparagrafen	14
5	De private psykiatriinstitusjonene	14
5.1	Vi får et tips under arbeidet med de andre sakene	14
5.1.1	Tjener virkelig private så mye?	15
5.2	Hvem er de private?	15
5.2.1	Vi ringer en av dem	15

5.3	Vi ber om innsyn i Trøndelag	15
5.4	Hvorfor ikke hele Norge?	16
5.4.1	Metode: Lage adresseliste	16
5.4.2	Orden i sysakene vol3	16
5.4.3	Saken ble ikke ferdig	16
6	Spesielle erfaringer	17
6.1	Ting tar tid	17
6.2	Store datasett	17
6.3	Vi jobber med alle saker samtidig	17
6.4	Omstilling på kort tid	17
7	Etikk	18
7.1	Selvmordsaken	18
7.1.1	Fortelle historien til en person som er død	18
7.1.2	Pårørende	18
7.1.3	Sårbare kilder	18
7.2	Psykiatrisaken	19
7.2.1	På oppdragene	19
7.2.2	Avklaringer med politi, helse og avtaler	19
7.2.3	Forbehold i psykiatritallene	19
7.3	Drapsdomssaken	20
7.3.1	Selv om de er utilregnelige, fortjener de en stemme	20
7.3.2	Vi sitter på mye personopplysninger	20
7.4	De private	20
7.4.1	Får ikke innsyn på grunn av personvern	20
8	Funn og konsekvenser	21
9	Vedlegg	22

1 Innledning

En prat ved kaffemaskinen om dødsannonser i desember 2020, og samtaler på nyhetsvakt med operasjonsledere i politiet var starten på et over ett års arbeid om psykisk syke, selvmord og ressursene som blir brukt på denne sårbare gruppen mennesker.

Mediene har i flere år vært varsomme i omtalen av selvmord og psykisk syke. Nå er trenden annerledes. Fagfolk med kunnskap om selvmord mener medieomtale kan bidra til forebygging i enkelte tilfeller. Omtale kan være bra, men varsomheten må uansett være der.

Samtalene med politiet på kveldsvakt ga inntrykk av at selvmord og psykiatri hadde økt – og politiet brukte bare mer og mer ressurser på dette.

Ti måneder inn i arbeidet vårt skjer den alvorlige hendelsen på Kongsberg, og angrepet på Bislett noen uker senere. Begge hendelsene rystet hele Norge. Politiet tror forklaringen på dem er psykiatrelatert. Nå snakkes det om temaet mer enn noen gang. Da dette skjedde, hadde vi allerede kommet langt med prosjektet. Dette var katastrofale eksempler på det vi var i gang med å undersøke journalistisk. Det fortalte, i all tragedien, at vi journalistisk sett var på riktig spor.

For hver eneste dag rykker politiet ut på oppdrag som ligner det som skjedde på Kongsberg. Tallene Adresseavisen har kartlagt viser en enorm økning de siste fem årene.

De aller fleste psykisk syke er ikke farlige, men det er ikke første gang psykiatri har vært årsaken til alvorlige voldshendelser eller drap.

- Psykiatrioppdragene blir bare mer og mer alvorlige, og det er klart at det før eller senere vil skje flere drap eller drapsforsøk knyttet til psykiatri i Trøndelag, sa politimester Nils Kristian Moe.

Etter hvert skulle vi finne ut at dette var mennesker som falt mellom to stoler, som ikke hadde et tilbud som hjalp dem. Kommunene som skal behandle og hjelpe, velger private som tjener gode penger på alvorlig psykisk syke uten at vi vet veldig mye om kvaliteten på tilbudene. Dette var det som trignet oss til å undersøke problemstillingene nærmere, og jobben endte med serien: Oppdrag psykiatri.

1.1 Organisering

Saken begynte med journalistene Karoline og Elise, og fotograf Therese Alice Sanne. Etter at Therese gikk ut i mammapermisjon ble fotograf Rune Petter Ness koblet på saken. Gjennom hele har utviklerne Agne Ødegaard og Jacob Storgaard Jensen vært med på det digitale. Etter sommeren ble gravesjef Lajla Ellingsen med som veileder på prosjektet. Da ble også journalist Espen Rasmussen koblet på for å ta unna litt arbeidsmengde.

2 Selvmordstallene

2.1 Tipset og ideen bak

I desember 2020 fikk Elise et tips fra en kollega. Hun fortalte om en tendens hun hadde merket seg. Flere og flere dødsannonser hadde påskriften «valgte å forlate oss» eller lignende. Hadde koronaåret utløst flere selvmord, eller var det blitt mer vanlig å informere om selvmord i dødsannonsene? Og kunne vi finne ut noe om det?

Det var mye snakk om konsekvensene av tiltakene mot koronaviruset. Blant annet ble unges psykiske helse trukket fram. Dødsårsaksregisteret kunne ikke gi ut tall så tidlig, opplyste de til oss. Så da måtte vi bruke andre metoder for å finne ut om det stemte.

2.2 Metode: Kartlegging av dødsannonser

Tidlig i desember begynte Elise å hente alle dødsannonser fra avisene i Trøndelag. Til sammen var det et sted mellom 2000-3000 dødsannonser. Der ble alle som hadde noen form for påskrift som kunne tilsi at det var selvmord, lagt inn i et Excel-dokument. Der noterte vi dato født, død, alder, tilhørighet, navn, hvilken avis den ble funnet – og ordlyden i dødsannonseren.

Gjennomgangen ga oss 43 dødsannonser som kunne tilsi selvmord. Blant noen av tekstene var «Valgte å forlate oss», «Livet ble for tungt å bære», «Avsluttet livet», «Døde brått og uventet» og «Forlot oss».

Alle disse dobbeltsjekket Karoline og Elise på minnesider, Facebook-sider eller andre sosiale medier for å finne noe konkret om dødsårsak. Enkelte sjekket vi også med nyhetsartikler og medieoppslag fra de konkrete datoene. Etter denne gjennomgangen satt vi igjen med 17 dødsannonser vi kunne med sikkerhet si var selvmord. Vi ønsket ikke å nærme oss familier og pårørende hvor vi ikke var helt sikre på at det var selvmord. Derfor var denne dobbeltsjekken vesentlig for arbeidet videre.

2.3 Samtaler med flere familier

Vi sendte en godt gjennomtenkt melding til totalt seks pårørende. Meldingen kommer vi tilbake til under etikk-kapittelet. Det var pårørende til avdøde som var i ulike alderssegment, kjønn, bosted og livssituasjon. To pårørende valgte å ikke svare meldingen vår, mens fire ønsket en prat. Det ble mange timer i telefon med flere av de pårørende. De fortalte om sorg, gode minner, fortvilelse over system som ikke hjalp, og ønsket om å fortelle. Men én dødsannonse stakk seg ut.

I toppen var en Arsenal-logo, teksten «Valgte å forlate livet» og navnet til 25 år gamle Lasse Grødal. Ingen visste at han hadde selvmordstanker før det var for sent. Da vi kontaktet familien til Lasse, var de ikke i tvil. De ville snakke. Fortelle om Lasse, livet, tunge tanker og fine minner.

Historien om livet til Lasse og familien var både rørende, tøff og viktig. I kartleggingen av dødsannonserne så vi at menn skilte seg ut. Hos Lasse var det heller ingen som visste, og signalene var få. Familien fortalte åpent om sorgen og for dem var selvmordet utrolig tungt å bære, men de trodde kanskje de kunne redde andre ved å fortelle om det.

2.4 Odin og Lars

I samme periode kom Karoline over en Twitter-konto: «Feirer 1000 dager uten selvmordsforsøk», sto det i tweeten fra en ung mann som var bosatt i Trondheim. Odin slet med psykiske plager, og ved å fortelle hans historie kunne vi vise hans mangeårige kamp inn og ut av psykiatrien.

Senere fikk både Karoline og Elise en tekstmelding fra Lars Jakobsen, som hadde lest sakene våre om psykiatri. Han hadde også i flere år slitt psykisk, men aldri klart å åpne seg. Han fortalte oss hvordan det å åpne seg opp for sin egen arbeidsgiver var et gjennombrudd i hans psykiske helse. Dette ble også en sak i serien.

2.5 Tips om psykiatrioppdrag

Tallene fra dødsannonseene var ikke god nok dokumentasjon for å se om det hadde vært en økning i selvmord. Kildesamtaler med fagfolk sa også at de ikke nødvendigvis var bekymret for de kortsiktige ringvirkningene av koronatiltakene, og mente selvmordene heller ville øke når samfunnet åpnet igjen. Kanskje var hypotesen vår feil?

Vi visste at vi derfor måtte ha mer dokumentasjon for å se om selvmord hadde økt. Vi begynte å diskutere andre veier inn i det kompliserte materialet. Både Karoline og Elise jobbet med vanlig nyhetsarbeid til vanlig, og hadde lagt merke til en ny tendens hos politiet. Hver gang vi spurte om det hadde skjedd noe, svarte operasjonslederne at det var mye psykiatri – «og det var jo ikke noe mediene skrev om». Flere av operasjonslederne uttrykte bekymring rundt dette, og at de ofte måtte bruke lang tid og store ressurser på psykiatri. Vi forsto at flere av disse oppdragene omhandlet også personer med selvmordstanker, og at dette kunne være en ny og konkret inngang på selvmord og psykiatri.

Da ble vi tipset av kollega Espen Rasmussen om en innsynsbegjæring med politiets psykiatrioppdrag, som han og tidligere kollega Jonas Alsaker Vikan hadde hentet i 2019. De fikk aldri sett eller gjort noe med tallene da. Espen mente disse tallene kunne være aktuelle i vår sak, og hvis vi fikk oppdaterte tall – kunne disse vise om det var en økning i 2020. Vi bestemte oss derfor for å begjære innsyn på nytt. Så skjedde det noe som ødela flere måneders arbeid.

2.6 Saken raknet – hvordan kan vi redde den?

06.februar publiserte Aftenposten en fin og godt gjennomarbeidet sak med selvmordstall fra under pandemien. De hadde gjennomgått dødsannonser fra hele landet, og derfor brukt akkurat den samme metoden som vi hadde. Det så mørkt ut for prosjektet. Vi tok derfor en dag der vi tenkte gjennom hva vi kunne gjøre, før vi møttes for gåtur.

Der var reportasjeleder, fotograf og journalistene med. Vi hadde flere timer intervju med familien til Lasse Grødal, og tall fra vår egen kartlegging. Målet var å kunne bruke noe av det, selv om Aftenposten hadde kommet oss i forkjøpet på en bra sak. Vi ble derfor enige om å skrive ut Lasse som en større UkeAdressa-reportasje og bruke dødsannonsekartleggingen vår der.

Og vi var jo allerede i gang med videre undersøkelser. Hva kunne politiets psykiatritall fortelle oss om situasjonen for psykiatrien i Norge?

3 Psykiatrioppdragene

3.1 En gammel innsynsbegjæring får nytt liv

Hadde psykiatritallene for politiet økt de siste årene? Og hvis dette stemte, hvorfor var det slik? Var flere blitt alvorlig psykisk syk? Eller vitnet det om et helsesystem som ikke ivaretok de svakeste. Kunne vi finne ut noe om dette? Operasjonslederne vi snakket med fortalte om en økende tendens med psykiatrioppdrag de siste årene, og mente dette var et generelt problem og ikke nødvendigvis tilknyttet koronanedstengingen. Den gamle innsynsbegjæringen vi hadde sett på, viste en økende mengde oppdrag. Det var en indikasjon, men vi trengte oppdaterte tall.

Første dag i februar sendte vi ny innsynsbegjæring til Trøndelag politidistrikt. Vi hadde fått videresendt den opprinnelige innsynsbegjæringen fra 2019, og ba derfor om oppdaterte tall på denne. Her var vi veldig konkret på hva vi ønsket.

3.1.1 Innsyn i politiets interne systemer

Politioperativt system (PO) er operasjonssentralens viktigste arbeidsverktøy og gir fortløpende oversikt over oppdragene i distriktet. Her loggføres de i sanntid, og gir derfor et bilde av hvordan situasjonen er. Det er ikke nødvendigvis slik at journalister har rett på innsyn i disse systemene. Vi fikk blant annet et «nei» på den tidlige innsynsbegjæringen på grunn av at de trodde de måtte rekonstruere hele systemet for oss. Dette måtte de ikke, og vi klarte å argumentere med hvorfor det var viktig å få innsyn i dette materialet.

Kriminolog Jenny Maria Lundgaard ved Politihøgskolen har forsket på PO. Hun sa til oss at man måtte ta noe forbehold når man brukte verktøyet i etterkant av et oppdrag. Dette fordi det var situasjonsbestemt hva som blir loggført. Loggen påvirkes av innringers og politiets fortolkning av det som skjedde på oppdraget. Det var sjelden ting ble oppdatert i ettertid, så hvis man oppdaget at det var psykiatri i etterkant, ville ikke dette alltid komme fram i PO. Hun mente likevel at dette kunne bety at det var flere oppdrag som var psykiatrirelatert, men også at noen ikke nødvendigvis var det. Det var viktig å ha Lundgaards erfaringer med oss når det nettopp var PO-systemet vi ønsket å bruke som metode. Det er like viktig å vite hva tallene forteller, som hva de ikke forteller.

3.2 Runder med politiet i Trøndelag

Da vi ba om nytt innsyn, ble vi oppringt av saksbehandler ved politiet. Han mente innsynsbegjæringen fra 2019 ikke kunne brukes sammen med de nye tallene han hadde gitt ut. Årsaken var at han, i tillegg til de kodene vi hadde bedt om, la på koder som han selv visste var psykiatri. Han var derfor sikker på at det ikke ble gjort i 2019. Derfor ba vi på nytt om innsyn i tallene fra 2015-2020, slik at de skulle være mest mulig sammenlignbare. Først 10. mars får vi et helt nytt sett med tall fra Trøndelag. Nå hadde vi langt mer kvalitetssikrede tall, og disse viste en økning i psykiatrioppdragene for Trøndelag de siste årene. Og økningen bekymret politiet.

3.3 Metode: Bruk identisk begjæring til alle

Men hva sier tallene oss? Vi trenger sammenligningsgrunnlag. Vi ser at tallene er økende, og at det er overraskende mange oppdrag som kodes som psykiatri. Men for oss var det vanskelig å skulle si om Trøndelag var unik. Derfor søkte vi innsyn hos samtlige politidistrikt i Norge 10.mars. Vi sendte identisk innsynsbegjæring, med små justeringer, som vi hadde sendt til Trøndelag. På denne måten var det enklere for distriktene å skulle svare på innsynsbegjæringen.

3.3.1 Strukturering og oversikt

Vi ordnet oss et Excel-dokument hvor vi holdt oversikt over hvilke distrikt vi hadde fått svar fra, hva svaret var, om vi måtte eller hadde klaget, og personer vi var i kontakt med. På denne måten var det enkelt å ringe de samme personene som vi hadde snakket med tidligere, og ha oversikt til eventuelle klagerunder.

3.3.2 Metode: Få en mal

Etter kildesamtaler hadde vi fått informasjon om oppdragstypene politiet brukte i PO for å kode psykiatritall. Vi sendte en veldig spesifikk og identisk innsynsbegjæring med informasjon om hva prosjektet gikk ut på, oppramsing av oppdragstypene vi ønsket, tidsrom og ulike kategorier (feks. Oppdrags-ID, prioritet, avslutningskoder, forholdets art). I tillegg fikk vi informasjon fra kilder om at andre distrikt kunne muligens kode på andre måter enn Trøndelag. Derfor ba vi hvert enkelt distrikt vurdere om de førte psykiatri på andre måter – slik at de kunne inkludere dette hvis tilfelle.

På denne måten ga vi distriktene tilnærmet en mal for hvordan de skulle hente ut tallene. Det ble derfor enklere for distriktene å svare på innsynsbegjæringen.

3.3.3 Klagerunder med flere

I flere måneder jobber vi med de ulike politidistriktene for å få innsyn, ved siden av vanlig nyhetsarbeid. Flere brukte lang tid på å svare ut, andre visste ikke hvordan de skulle hente ut tallene, og noen av slo innsynet. Vi ringte kontaktpersonene og forklarte viktigheten av sammenlignbare tall, og viste til at Trøndelag politidistrikt hadde gitt innsyn.

Etter hvert fikk vi også innsyn fra andre distrikt og kunne vise til disse i dialogen med de som var vanskeligere. En effektiv metode viste seg å være å sende et utdrag av innsynet Trøndelag ga oss. Dette hjalp flere med å se hvordan de kunne gjøre det.

19.mai fikk vi innsyn fra samtlige politidistrikt.

3.3.4 Noen gir mye informasjon, andre nesten ingenting

Det var varierende hvor mye informasjon de ulike distriktene ga ut. Enkelte oppga både oppdragskode, dato, sted, avslutningskode, prioritet og forholdets art. Forholdets art er det som sier noe om hva slags oppdrag det har vært. Her kan det være alt fra helse, suicidal, barnevern til tvang, vold og trusler. Møre og Romsdal var et eksempel på et distrikt som ikke ga like mye informasjon. Der fikk vi kun avslutningskode per år og totalt antall oppdrag per år. Her klagde vi og viste til andre innsynsbegjæring hvor vi kunne si mer om hvert oppdrag. Da fikk vi beskjed om at de ikke kunne gi så detaljert informasjon på grunn av personvern.

3.4 Orden i sysakene vol1

Etter å ha fått innsyn hos samtlige politidistrikt satt vi med 12 ulike Excel-dokument med til sammen 240 000 linjer med oppdrag og informasjon. Det ble viktig for oss å finne et system som var enkelt å gå tilbake til, og som samtidig skulle ha færrest mulige feilkilder. Vi valgte derfor å samle alle distrikt i ett dokument, for så å hente ut ulike pivot-tabeller (som raskt krysstabulerer store datasett), i tillegg til å lage egne tabeller.

Verken Karoline eller Elise hadde tidligere jobbet med så store datasett eller i så stor grad med Excel. Vi fikk derfor god veiledning av Espen, som har mer erfaring med dette.

3.4.1 Vi sjekker tallene

Vi kunne derfor sammenligne alle distrikt, finne økning per år, per døgn og lignende. På denne måten hadde vi en stor oversikt over den faktiske økningen i oppdragene. Vi følte likevel at vi manglet et viktig sammenligningsgrunnlag. Dette var totalantall. Vi ønsket å vite mer om de mest alvorlige

psykiatrisakene, der politiet faktisk måtte rykke ut. Derfor søkte vi innsyn hos Politidirektoratet i totalt antall loggførte oppdrag i PO. Slik kunne vi også finne andel oppdrag som var kodet psykiatri.

Så fant vi antall innbyggere i hvert politidistrikt på deres nettsider, og regnet ut oppdrag per innbygger. Dette var for å se om enkelte distrikt skilte seg betraktelig ut etter befolkningsstørrelse.

Vi hadde avslutningskode på hvert oppdrag, som også ble et avgjørende arbeid for oss å sjekke. Politiet hadde flere ulike avslutningskoder som ble brukt for å fortelle hva de gjorde på oppdragene. Etter kildesamtaler fikk vi kategorisert disse i to puljer: operative tiltak (der de gjorde noe) og ingen operative tiltak (ingenting ble gjort). Vi ønsket å vise i hvor stor grad økt antall psykiatrioppdrag også førte til økt utrykning.

Dermed klarte vi å dokumentere at økningen i oppdragene tok ressurser for politiet, og vise at samfunnsproblemet kildene hadde snakket om, faktisk var reelt. Vi sjekket utviklingen år for år – og sammenlignet de med hverandre. Tallene viste en kraftig økning også i antall oppdrag politiet rykket ut på, og vi forsto at de brukte enorme ressurser på psykiatrioppdragene. Dette var kunnskap som skulle vise seg å bli viktig i samfunnsdebatten, før vi ante ordet av det.

3.5 Vi blir med på oppdrag

Med tallene hadde vi dokumentert en samfunnsutvikling vi synes var interessant. Men hva betydde en slik økning i praksis? For politiet, for de syke, for helsevesenet? Siden vi hadde valgt å undersøke politiets tall for å si noe om utviklingen innen psykiatri, var det naturlig å følge politiets arbeid med dette i saken vår. Vi ønsket derfor å være med politiet på slike oppdrag, slik at vi kunne forstå hvordan økningen påvirket de som var ute i feltet.

3.5.1 Hvordan få tillitt hos politiet og helsevesenet?

Vi brukte mye tid på å få tillitt hos politiet i Trøndelag. Forespørselen vår skapte kompliserte etiske utfordringer for politiet. Politiet ba oss få aksept fra St. Olavs hospital og legevakt. Dette var nødvendig fordi ofte er helsevesenet med på politiets psykiatrioppdrag. Det var vesentlig for politiet at helsevesenet var orientert, og godkjente at vi ble med politiet på oppdrag. Vi hadde flere runder med kommunikasjonssjef ved sykehuset. Vi forklarte hva prosjektet gikk ut på, hva vi ønsket å dokumentere, og i tillegg viderefremmet vi kontakt mellom politi og sykehus – slik at de kunne diskutere problemstillingene seg imellom. Etter mange telefonsamtaler og beskrivelser av prosjektet godkjente de at vi var med på slike oppdrag.

Deretter måtte vi få politiets godkjenning. Vi var i møte med Trøndelag politidistrikt for å diskutere retningslinjer og hvordan det praktisk skulle løses. Her deltok også fotograf Rune Petter Ness. På forhånd hadde vi drøftet hva vi ønsket ut av oppdragene og kravene vi skulle sette. Blant annet ønsket vi flere vakter, mulighet for at både journalist og foto var med i politibilen og et ønske om både patrulje og innsatsleder. I tillegg ønsket vi både opptak og video, som kunne brukes i den digitale presentasjonen. Vi var forberedt på at flere av kravene våre ikke ble innvilget, da det kunne være etisk komplisert for politiet.

På møtet startet seksjonsleder for patrulje, Torkjel Rendal, med å si at psykiatrioppdrag i politiet var «et gedigent samfunnsproblem som måtte belyses» og de var generelt positivt innstilt på at vi skulle være med på oppdrag. På grunn av koronarestriksjonene som var på dette tidspunktet, kunne vi bare være med innsatsleder – ikke patrulje. Vi fikk derimot innvilget både lyd, video og bilder – men med forbehold om at de skulle se alt før publisering. Dette kommer vi tilbake til under etikk.

3.5.2 På oppdragene

9. mai fikk vi være med innsatsleder Margrethe Wenseth ved Sentrum politistasjon på oppdrag for første gang. Rune Petter og Elise ble med på både kveldsvakt og nattevakt. Ved midnatt byttet vi innsatsleder, men denne nattevakten ble det ikke aktuelt å ha med noe fra da det ikke skjedde noe psykiatri. Derimot ble kveldsvakten innholdsrik. Wenseth selv var usikker på hvor travelt det ville bli, siden det var søndag kveld – og de vaktene brukte å være rolige.

Det skjedde mye. Vi ble med på én leteaksjon etter en antatt suicidal kvinne, ett brudd på besøksforbud på helseinstitusjon der de ansatte var bekymret for vedkommende sin psykiske helse og en knivtrussel. Alle disse lå under psykiatri-kategorien.

Vi var likevel ikke helt fornøyde. Vi ønsket oss likevel flere kvelder, for å kunne danne oss et enda bedre inntrykk av situasjonen. Vi ba derfor politiet om en ny runde.

I slutten av juni fikk vi en ny kveldsvakt med Wenseth. Denne gangen fikk vi ett oppdrag som gikk under psykiatri. En kvinne truet en annen person med kniv, for så å true seg selv. Kvinnen var en gjenganger som Wenseth hadde vært hos mange ganger tidligere. Oppdraget varte i over to timer.

3.5.3 Innsatslederen forteller

På oppdragene var innsatslederen både reflektert og åpen. Hun fortalte om tunge møter med personer som sliter, vakter som kun blir brukt til psykiatrioppdrag og hendelser hun gjerne skulle vært foruten. Hun er bekymret for lovendringen på bruk av tvang i psykisk helsevern fra 2017.

Den kvelden en ung kvinne truet seg selv og en annen med kniv, sa innsatslederen: «I utgangspunktet er hun ikke kriminell, men en sårbar person som kanskje kunne ha gjort noe kriminelt i kveld». Dette var en kvinne som ikke var syk nok for å bli tvangsinnlagt, men for syk til å ha et normalt liv ute i samfunnet. Wenseth påpekte at det var mange slike tilfeller av mennesker som falt mellom to stoler. Det ble tydelig for oss at hennes budskap var viktig. Den «kriminelle» kvinnen ble også inngangen på saken.

3.6 Politidirektoratet og politidistriktet er bekymret

I forbindelse med saken får vi intervju med beredskapsdirektør Tone Vangen ved Politidirektoratet. I tillegg får vi intervju med politimester Nils Kristian Moe og seksjonsleder for patrulje Torkjel Rendal. Alle disse snakket om bekymringen rundt oppdragene og utviklingen.

Men én setning hang seg fast etter intervjuet med Vangen: «Mange av disse menneskene er senere dømt for drap eller drapsforsøk».

Stemte det? Kunne vi finne ut noe om dette? Dette blir et nytt spor vi velger å undersøke mer.

3.7 Kongsberg

Arbeidet med saken drøyer ut gjennom høsten, og vi var i oppløpsfasen da fem personer ble drept i Kongsberg-angrepet 13. oktober. Kort tid etter ble psykiatri en av hovedhypotesene for bakgrunnen for angrepet, og lovendringen om bruk av tvang i psykisk helsevern ble aktualisert i flere medier.

Det gikk opp for oss at samfunnsproblemet vi hadde dokumentasjon på, nå ble aktualisert gjennom en alvorlig hendelse. Lovendringen var også en stor del av saken vår, og oppfølgingssakene som allerede var klare til publisering. Vi var derimot ikke ferdig med den digitale presentasjonen.

3.7.1 Vi må pushe publisering fram

Dette var i høstferien, og på grunn av aktualiseringen valgte Elise å kalle inn til et møte med reportasjeleder, gravesjef og nyhetsredaktør – selv om alle var på ferie. Vi valgte til slutt å pushe publisering fram tre uker. Vi hadde derfor fem dager på å gjøre ferdig saken – både digitalt og tekst.

4 Drapsdommene

4.1 Pod-setningen blir et massivt innsynsarbeid

Også politimesteren i Trøndelag var bekymret og sikker på at det kom til å skje flere drap eller drapsforsøk av psykisk syke. Da Kongsberg-drapene skjedde midt i arbeidet vårt med akkurat dette temaet, ga det ytterligere motivasjon for å undersøke spørsmålet videre. Var dette en gruppe mennesker som ikke fikk hjelp, før de i verste fall gikk ut blant folk og forsøkte å skade eller drepe noen? Var det slik som Pod hadde sagt, at mange som ble dømt til drap og drapsforsøk var psykisk syke eller ble dømt til tvunget psykisk helsevern?

4.2 Metode: Vi ba om innsyn i samtlige tingretter

Hvordan skulle vi finne ut om psykisk syke var dømt til drap og drapsforsøk? Først sjekket vi Kriops sin nasjonale drapoversikt som de lager hvert år. Her fant vi kun en delvis oversikt over hva personer dømt for drap ble dømt til. Den viste noe om tvungent psykisk helsevern, men viste ingenting om de som ikke ble dømt til dette. Vi hadde en teori om at psykisk syke også ble dømt til fengsel. Da det ikke fantes noen statistikk for dette, måtte vi til rettsvesenet – hvor dommene lå.

Vi søkte derfor innsyn hos alle tingretter i hele Norge på saker som omhandlet drap og drapsforsøk. Dette gjaldt Straffeloven av 2005 §275, og Straffeloven av 1902 §233.

4.2.1 Vi hentet lagmannsrettsdommer og høyesterettsdommer fra Lovdata

Vi søkte også innsyn hos lagmannsrettene. Der fikk vi derimot beskjed om at alle dommer lå tilgjengelig i anonymisert form hos Lovdata. Vi fikk laget oss en bruker der slik at vi også fikk dommer fra lagmannsretten og Høyesterett. Da kunne vi dobbeltsjekke om tingrettsdommene var anket eller ikke.

4.2.2 Metode: Hvordan vinne klagerunder

Også i denne saken måtte vi bruke flere runder for å få innsyn. Enkelte tingretter hentet dommer på under et døgn, andre brukte flere uker. Vi visste at det var mulig å hente dommer på denne måten, men også at det kunne være feilmarginer. Vi fikk endelig avslag fra en tingrett som mente dette var helt umulig å hente ut og at det var altfor tidkrevende.

Igjen fant vi ut at en viktig metode er å få de som kan det best til å hjelpe oss å lage en mal, slik at vi kan hjelpe de som ikke er fullt så oppdatert til å bruke samme metode. Slik blir etatens egne folk læremestre, med oss som budbringere. Med resultat mer innsyn for oss.

Konkret ble det gjort slik: Vi fikk hjelp fra en saksbehandler hos en tingrett til å lage en mal over hvordan de hentet ut dommene. Denne malen brukte vi i kommunikasjonen med tingrettene som ikke ga innsyn. Dette resulterte i at de ble tryggere med å kunne gi innsyn, og endte opp med å takke oss for å vise dem nye måter å hente ut dommer på.

4.3 Metode: Vi bygger en robot

I starten begynte Karoline og Elise å lese gjennom hver enkelt dom for å se om det var noe psykiatrirelatert før drapet, eller drapsforsøket, ble begått. Vi hadde nesten 200 drapsdommer de siste fem årene vi skulle gå gjennom, og skjønnte etter en liten time at dette ville ta unødvendig lang tid å gå gjennom. Da snakket vi med Adressas utvikler Agne Ødegaard, som også hadde vært med på den digitale biten av sakskomplekset tidligere. Han var derfor kjent med det vi jobbet med.

Han fortalte at han kunne bygge en robot som går gjennom alle dokumentene på noen sekunder. Alt han trengte var en ordliste og noen timer for å bygge den. Vi valgte derfor å bygge en robot for å få lagd den journalistiske saken om dommene.

4.3.1 Hvordan bygge robot?

De aller fleste dommene var i PDF-format, og med det kunne Agne enkelt konvertere dette til rene tekstfiler fra sidene. Dette bidro til å vi kunne gjøre enkle søk etter ord fra ordliste. Det ble også satt opp søk i teksten for å finne saksnummer, dato, fødselsår, hvilken tingrett/langmansrett, filnavn og relevante navn. Dette ble gjort med å finne likheter mellom alle dommene og hvilke sider informasjonen befant seg på. PDF-filene ble brutt opp med sidetall og derfor ble det enkelt å bruke «Regular expression (RegEx)-kode». Da kunne vi velge side én og hente ut relevant info, deretter gå til side to og hente det vi trengte av info der - og så videre.

Det ble satt opp en OneDrive-mappe der vi la inn alle dommene de har fått inn, denne mappen ble automatisk lastet ned så vi kunne scripte på nytt da det kom inn flere dommer. Scriptet laget til slutt en Excel-fil som ble automatisk lastet opp i OneDrive slik at alle hadde tilgang til enhver tid.

Vi fant eksempler i enkelte dommer og lette etter ord som var «normale» å finne i de som omhandlet psykiatri. Vi delte inn ordene i to kategorier: en for de psykiatri-relaterte og en for alvorlighetsgrad. Disse ble lagt i ulike lister i Excel-dokumentet.

Roboten ble skrevet i kodeprogrammet Node.

4.4 Orden i sysakene vol2

Da Agnes robot hadde søkt gjennom alle dokumentene på få sekunder kunne vi samle alt i et dokument. Også her var det viktig å ha en oversikt som vi var trygge på. Gjennom arbeidet var vi blitt veldig trygge på Excel, og fortsatte derfor med det. Her la vi inn alle treffene roboten hadde fått, navnene på den dømte og dato for dommen. Likevel følte vi oss ikke helt sikre på hvor god roboten var.

4.4.1 Dobbelt sjekker og dobbeltsjekker

Etter litt drøfting blir Karoline og Elise enige om at vi må lese gjennom hver enkelt dom likevel. Denne gangen ble jobben derimot mye enklere da vi hadde begrepene å søke på. Vi klarte å utelukke noen

av dommene som hadde fått utslag i roboten. Dette var for eksempel tilfeller hvor fornærmede var blitt psykisk syk etter hendelsen – som da ikke var relevant i vår kartlegging.

4.4.2 Organiserer i excel

Da vi leste gjennom alle dommene, valgte vi i tillegg å notere flere ting i Excel-dokumentet vi hadde laget. Blant annet så vi på relasjon til fornærmede, hva vedkommende ble dømt til, om det var forsøk eller drap, kjønn på dømte og våpen som ble brukt. Vi sjekket også opprinnelseslandet til dømte og om saken ble anket til lagmannsretten. På denne måten fikk vi en detaljert oversikt og kartlegging av dommene, og vi kunne sammenligne de ulike kategoriene. Vi trakk ut pivot-tabeller for å se økning og antall.

4.5 Tvangsparagrafen

Tallene bekreftet det Pod sa: Over halvparten av alle drap og drapsforsøk de siste årene var psykiatrirelatert, og det var en kraftig økning de siste årene.

Pod knyttet denne utviklingen til tvangsparagrafen, som var endret for noen år siden, og deres stemme var viktig i samfunnsdebatten. Også psykiatrien ved St. Olav trakk fram denne paragrafen som en del av bekymringen. Avdelingsleder mente det var nesten umulig å behandle slike komplekse utfordringer, og i tillegg bruke mindre tvang.

Til oss sa den nye helseministeren at tvangsparagrafen skulle evalueres. For oss var viktig å få dokumentert utviklingen. Fordi fakta er det viktigste for en nyansert debatt på et ekstremt komplisert område som psykiatri er.

5 De private psykiatrinstitusjonene

5.1 Vi får et tips under arbeidet med de andre sakene

Under arbeidet med de andre psykiatrisakene fikk vi et tips om å sjekke ut de private helseinstitusjonene som har ansvaret for de med komplekse psykisk lidelser. Disse er som oftest overført fra spesialisthelsetjenesten til kommunene. Når kommunene ikke selv har et behandlingstilbud som passer dem, velger de ofte, i stedet for å etablere et tilbud selv, å kjøpe tjenester fra private. Slike tilbud kan derimot være vanskelig, tidkrevende og ressurskrevende for små kommuner. Men likevel var dette en interessant problemstilling. Tipset gikk ut på at disse firmaene tjente utrolig mye på å behandle psykisk syke, og at kommunene brukte mye penger på dette.

Strengt tatt lå dette litt utenfor det vi allerede hadde avdekket, men samtidig skjønnte vi at det lå en ny og spennende problemstilling der. Noen spørsmål som dukket opp:

Var dette menneskene innsatsleder Wenseth snakket om? Menneskene som faller mellom to stoler og ikke får hjelp av kommunene – havner de hos private? Hvor kostbart er dette for kommunene, og hvorfor velger de å ikke ha egen kompetanse på dette området? Hvem er det som sikrer at tilbudet som blir gitt, er bra nok? Og hvem fører tilsyn på disse bedriftene? Er det slik at kommunene betaler seg ut av utfordringene?

5.1.1 Tjener virkelig private så mye?

Vi ønsket derfor å sjekke dette og ville vite hvem de private var. Vi fikk tips om at Levanger kommune kjøpte slike tjenester fra private, og ba derfor innsyn hos dem for å se hva dette var. I tillegg begynte vi å sjekke noen private helseleverandører som vi visste hadde slike tilbud. Her gikk vi gjennom tall på proff.no, deres egne nettsider, Bizweb og andre sider for å sjekke både personene bak firmaene og økonomien. Tallene fikk oss til å ville gå videre på saken.

5.2 Hvem er de private?

Vi måtte derfor finne ut hvem de private leverandørene var. Vi visste om enkelte som opererte i Trøndelag, men ikke alle. Vi forsøkte derfor Fylkeslegen, som vi i utgangspunktet forventet skulle vite noe om saken. De kunne ikke fortelle oss noe om hvem som opererte i Trøndelag, eller hvilke kommuner som kjøpte slike tjenester. De hadde navn på noen private leverandører som kanskje ble brukt i Trøndelag. Der var det altså lite å hente. Men vi merket oss: Hvorfor er det slik at Statsforvalteren, som skal ha tilsyn på tjenestene, ikke vet noe om hvem som opererer i dette markedet? Er det et urovekkende tegn?

Så vi ringte spesialistpsykiatrien ved helseforetakene. Siden mange av disse pasientene hadde vært hos dem tidligere, og deretter ble overført til kommunene – kunne det hende at de visste mer. Heller ikke her hadde de gode svar, og vi fikk noen kommuner som kanskje hadde noen.

Vi var derfor tilbake til å ikke vite hvilke kommuner i Trøndelag som kjøpte private helsetjenester.

5.2.1 Vi ringer en av dem

Etter flere runder på hvordan vi kan finne ut hvilke kommuner og hvilke private leverandører som finnes – velger vi å ringe Ecura bo- og rehabilitering på Levanger. Vi tok en uformell samtale hvor vi spurte om driften, hvordan de opererer, hva de leverer av tjenester og hvilke kommuner de bistår. De ønsket ikke å oppgi kommunene, men ga oss navn på et par andre private leverandører som også kunne ha kommuner på lista. Samtalen ga oss ingen kommuner, men litt mer info om hvem som kjøper disse tjenestene. I tillegg skjønte vi at de som ofte hadde heldøgntilsyn var de vi allerede hadde skrevet om i de andre sakene i serien.

5.3 Vi ber om innsyn i Trøndelag

For å finne ut hvilke kommuner som faktisk kjøper disse tjenestene søkte vi innsyn hos samtlige kommuner i Trøndelag. Vi hadde justert innsynsbegjæringen fra den vi sendte til Levanger kommune, slik at den var mer presis og ville gi et bedre og enklere grunnlag for innsyn. Dette ble justert etter samtaler med Levanger kommune om hva vi søkte etter.

Flere svarer oss ganske raskt, og mange av svarene er at kommunene ikke kjøper private helsetjenester til denne pasientgruppen, altså psykisk syke med heldøgnskontinuerlig tilsyn. Andre kommuner må vi jobbe litt ekstra med, og hjelpe til å forstå hva vi egentlig spør etter.

5.4 Hvorfor ikke hele Norge?

Etter å ha fått noen av trøndelagskommunene så vi at det ikke var snakk om mange kommuner som kjøpte, men at de kommunene som først gjorde det, brukte mye penger. Vi skjønnte derfor at vi måtte ha flere kommuner å sammenligne med, slik at vi kunne ha en bedre oversikt over omfanget. Vi så også at flere private leverandører dukket opp i innsynsbegjæringene, og at noen av dem var lokalisert andre plasser i landet enn i Trøndelag. Vi valgte derfor å sende innsynsbegjæring til alle landets kommuner.

5.4.1 Metode: Lage adresseliste

For å gjøre det enklest mulig delte Espen og Elise fylkene i to – slik at vi hadde omtrent like mange kommuner hver. Siden det var snakk om 356 kommuner, mente vi det var lurt å dele på oppgaven. Elise valgte å søke opp hver kommuneside og finne e-postadresse der. Da hun hadde kommet seg gjennom sine 150 kommuner, kunne Espen fortelle om en veldig enkel måte å finne e-postadresser i Excel:

I forbindelse med innsynskravet trengte vi e-postadresse til alle landets 356 kommuner. Vi hadde ikke en komplett liste med oversikt over alle disse adressene. I stedet for å sjekke hver enkelt hjemmeside, så laget vi en adresse basert på en liste over navnet på hver enkelt kommune. Vi visste fra tidligere at de aller fleste kommuner bruker `postmottak@kommunenavn.no` som struktur for adressen.

I Excel laget vi en formel som skrev ut en slik adresse, basert bare på navnet til kommunen. Etter noen små justeringer for hvordan navn med æ, ø eller å skulle håndteres, samt kommuner med to ord i navnet, så hadde vi i løpet av få minutter et utkast til adresseliste.

Når vi brukte denne til å sende ut innsynskrav, kom det automatisk svar fra de kommunene som hadde en adresse med avvik fra standardoppsettet. Vi kunne da enkelt justere adressene for disse få, og sende ut e-post på nytt med korrigert adresse.

5.4.2 Orden i sysakene vol3

Etter to store runder med innsynsarbeid hadde vi etablert et system og en måte å jobbe på som passet oss alle. Det ble avgjørende når vi skulle jobbe med et så stort datasett som dette. Det var vesentlig for oss å ha system og orden for å kunne holde oversikt over alle innsynsbegjæringene og hvem vi hadde fått svar fra.

Vi fargekodet et Excel-dokument for å enkelt kunne se hvem vi hadde fått svar fra, og samlet alle fakturaene i ett dokument. På denne måten kunne vi trekke ut pivot-tabeller som illustrerte tallene. Både for hvert enkelt fylke, kommune, privat leverandør og år.

5.4.3 Saken ble ikke ferdig

På grunn av juleferie, turnusarbeid og andre årsaker ble vi ikke ferdig med saken før innleveringsfrist til Skup. Saken om de private psykiatrilleverandørene blir derfor publisert etter innleveringsfrist.

6 Spesielle erfaringer

6.1 Ting tar tid

Innsynsbegjæringer er veldig ofte «waiting game», og det var det absolutt i disse sakene. Vi har jobbet med innsynsbegjæringene i flere måneder i strekk – og har hatt flere klagerunder med ulike instanser. Politidistriktene brukte tid, tingrettene brukte tid og sist kommunene – der vi heller ikke har fått svar fra alle. Vi klarte derimot å klage og argumentere oss fram til svar fra samtlige politidistrikt og tingretter.

I tillegg har det vært flere runder hvor saken har blitt utsatt av reportasjeledelsen. Både Karoline og Elise har jobbet normal turnus i tillegg til serien – og det har blitt utsatt på grunn av turnusarbeid, sommer, jul og korona. I tillegg begynte Elise å studere på høsten. Saken har derfor blitt jobbet med i over ett år.

6.2 Store datasett

Som nevnt tidligere har verken Karoline eller Elise jobbet med store datasett tidligere. Det var derfor nytt å skulle sende innsynsbegjæringer som hentet slike omfattende datasett, for etterpå å strukturere dette. Det var derfor veldig nyttig for oss med veiledning fra Espen i starten av saken, og han ble også koblet på da arbeidsmengden ble for mye – blant annet da vi søkte innsyn hos alle kommuner.

Det var også en kjempefordel for oss at Agne bygget roboten som scannet dokumentene vi fikk i drapsdomssaken. Dette sparte oss for utrolig mye tid, og gjorde letingen mye mer effektiv. Dette er noe vi kommer til å ha med oss i senere prosjekt, og også noe som kan brukes for andre i redaksjonen i andre prosjekt.

6.3 Vi jobber med alle saker samtidig

Det ble som nevnt veldig viktig for oss å ha orden i alt av dokument og innsyn. Ikke bare fordi det var store datasett og mange innsynsbegjæringer samtidig, men også fordi vi på et tidspunkt jobbet med alle tre hovedsakene samtidig. Vi var i slutfasen av psykiatrioppdrag-saken da vi søkte innsyn hos tingrettene og kommunene.

Å jobbe med alle saker samtidig var både nyttig, men også krevende. Vi fikk tips i arbeidet med den ene saken som kunne være nyttig til den andre, men da dette pågikk jobbet vi også veldig mye i en intensiv periode. I tillegg har vi hatt små perioder hvor vi kun har jobbet prosjekt. Det har i tillegg vært turnusjobb og annet nyhetsarbeid.

6.4 Omstilling på kort tid

I to omganger måtte vi omstille oss på kort tid gjennom arbeidsprosessen. Første gang var da vi hadde kommet langt i kartleggingen av selvmordsaken, og Aftenposten kom med en lignende serie. Vi ble nødt til å tenke nytt og se på mulighetene vi hadde, for så å jobbe med det vi kunne og hadde mulighet til. Sett i ettertid er vi likevel veldig fornøyd med hvordan saken ble, og hva vi fikk til etter et smellen vi fikk i februar 2020.

Den andre gangen vi ble nødt til å omstille oss var da psykiatri ble satt på dagsorden på grunn av Kongsberg-saken. Vi hadde planlagt publisering tre uker senere, men gjorde endringer, jobbet mye overtid, og fikk skvist inn tre ukers arbeid på ei uke. Dette ble en intensiv uke, og uken etterpå ble brukt til drapsdommene. Det ble derfor gjort noen kompromiss med publisering, men dette for å ha enda bedre aktualitet på saken.

7 Etikk

7.1 Selvmordsaken

7.1.1 Fortelle historien til en person som er død

En av de vanskeligste etiske utfordringene vi fikk tidlig, var å fortelle Lasses historie. Hvordan forteller man om en person som har slitt psykisk, men som ingen visste hadde selvmordstanker? Hvordan respekterer man et menneske som nå er død, og derfor ikke har en egen stemme? Men som likevel har en historie som er viktig?

Vi hadde mange runder internt på hvordan dette skulle gjøres på best mulig måte. Familien møtte vi flere ganger, og de ringte stadig vekk om spørsmål, for å fortelle nye historier eller for å fortelle om noe de fant på loftet etter sønnen. Det var viktig for oss å trygge familien i arbeidet og saken som skulle bli. De fikk derfor se gjennom hele saken før publisering og ha en gjennomgående sitatsjekk, hvor vi møttes for å gå gjennom den sammen.

7.1.2 Pårørende

Da vi skulle ta kontakt med pårørende til de 17 personene vi var sikre på hadde tatt sitt eget liv, ble det mange runder med etikk. Dette var sårbare kilder, hvor noen veldig nylig hadde mistet en av sine kjære. Vi ønsket også å fortelle flere historier enn bare én. Derfor var det viktig for oss å tilnærme oss de pårørende på en varsom måte og vise medmenneskelighet.

Vi valgte derfor å skrive en tekstmelding hvor vi forklarte hvem vi var, hvorfor vi hadde funnet akkurat dem og hva vi ønsket. Vi avsluttet meldingen med å beklage hvis de ikke ønsket denne kontakten fra oss. På denne måten ga vi de pårørende mulighet til å avslå forespørselen vår uten å måtte svare på meldingen, og det ble ene og alene deres valg om de ønsket å svare.

7.1.3 Sårbare kilder

Det var ikke bare de pårørende som var sårbare kilder i sakene våre. Både Lars Jakobsen og Odin hadde slitt psykisk i flere år, og Odin hadde også hatt selvmordstanker flere ganger. På grunn av dette valgte vi å ha hyppig kontakt med disse to kildene. Begge kildene hadde Karoline et «uforpliktende» møte med i første omgang, for å informere kildene om hva de gikk til, og for å bli kjent med hverandre. Det var viktig for oss å være trygge på at de var på en stabil plass i livet, og kunne håndtere påkjenningen det er å stå frem med noe slikt.

Også Lasses familie var sårbare kilder, som nettopp hadde mistet en som sto dem nær. Her ble det naturlig å ha tett kontakt med familien – både i forkant og etter publisering. Vi opplyste til alle hvordan det kunne være å stå fram i avisen, at historien alltid vil være der, og at de kunne få både positive og negative tilbakemeldinger i etterkant. Vi hadde tett dialog med alle kildene etter publisering av de ulike sakene, for å være sikker på at det gikk bra.

7.2 Psykiatrisaken

7.2.1 På oppdragene

Også underveis i oppdragene med politiet møtte vi på flere etiske problemstillinger. På oppdraget Elise var med på, var det en mann som ble innlagt på Østmarka. Han var åpenbart psykisk syk, og en fare for seg selv og andre. Det samme gjaldt oppdraget Karoline var med på, hvor en ung kvinne truet seg selv og en annen med kniv.

I forkant av oppdragene hadde vi som nevnt et møte med politiet, hvor vi ble enige om hvordan vi skulle oppføre oss under oppdragene. Vi ble enige om at vi ikke skulle gå for nært innpå en uavklart situasjon, for eksempel som at vi ble stående utenfor huset og ikke ble med inn når det var snakk om knivtrusler. Vi holdt oss i bakgrunnen på oppdragene, slik at de sårbare personene ikke skulle legge merke til at vi var med – og potensielt bli trigget av det. Vi ble også enige om at vi kunne slippes av dersom det noen gang var behov for det.

7.2.2 Avklaringer med politi, helse og avtaler

For at vi skulle få være med, hadde politiet i utgangspunktet et ønske om at vi skulle skrive under på en kontrakt. Dette var for at politiet skulle være sikre på at vi ikke gjorde noe annet enn det som var relevant for saken, for eksempel tipse redaksjonen dersom det kom inn på sambandet at det var en væpnet aksjon et sted i Trøndelag.

Dette ble imidlertid ikke noe av. I løpet av det året vi har jobbet med prosjektet, har vi fått en god kontakt med kildene vi forholdt oss til i politiet. Dette resulterte i at de stolte såpass mye på oss at vi ikke trengte å skrive under på noe, og at det eneste de ønsket på slutten var at vi transkriberte teksten og sendte det på en sitatsjekk, samt at de fikk se gjennom bildene.

At journalister blir med politi og helse på jobb er etisk vanskelig for disse etatene og menneskene som jobber der, de stilte derfor tydelige krav til hvilken måte det måtte skje på. Begrunnelsen er enkel å forstå: De ønsker å beskytte menneskene som kan være i svært sårbare og kanskje farlige situasjoner.

På den annen siden: det at disse etatene stiller tydelige krav til oss for å være med, er ikke etisk uproblematisk for oss heller. Det betyr at vi underlegger oss deres krav, og vi vil for eksempel ikke kunne rapportere fritt og uavhengig med en gang, om noe skulle skje noe spesielt. Vi kunne også risikert å bli kildestyrt, litt på samme måte som journalister som blir embedded med Forsvaret. Det siste er imidlertid mulig å kompensere for, ved å trekke inn andre kilder i ettertid, og lese seg opp på andres synspunkter.

En journalist på jobb med politi og helsevesenet vil aldri være helt fri. Men de avtalene vi inngikk, har vi stor forståelse for at vi måtte inngå. Dette handlet om taushetsplikt og sårbare mennesker. Vi mener derfor at de avtalene vi inngikk var nødvendig, og riktig, fordi det ga oss innsikt og kunnskap om en virkelighet vi ikke ellers kunne beskrevet.

7.2.3 Forbehold i psykiatritallene

Som nevnt tidligere i rapporten påpekte forsker og kriminolog at det var forbehold med tallene som blir registrert i PO. Dette var også noe som ble påpekt av flere politidistrikt. Vi hadde dette med oss da vi skrev saken, og jobbet ut tallene. Dette ble også påpekt i en faktaboks og i slutten av saken, slik at det ikke skulle være noen tvil om at forbeholdene var med.

7.3 Drapsdomssaken

7.3.1 Selv om de er utilregnelige, fortjener de en stemme

Under arbeidet med drapsdommene ble det diskutert om vi skulle snakke med noen som var innlagt på tvungent psykisk helsevern. Et spørsmål som raskt kom opp, var om vi kunne bruke stemmen til en utilregnelig person i en slik sak. Vi tok kontakt med sikkerhetsavdelingen i Trondheim og flere advokater. Når folk er erklært utilregnelige er det mange etiske dilemmaer, og vi er ikke der ennå at vi har fått tak i en slik stemme.

7.3.2 Vi sitter på mye personopplysninger

Da vi fikk innsyn i de nesten 200 drapsdommene var flertallet av disse usladdet med mye opplysninger om enkeltpersoner. Både de som ble dømt, fornærmede og personer som sto disse nært. I tillegg var fullt navn og fødselsdato skrevet i dommene. Vi hadde derfor et stort ansvar i å ta vare på disse filene og ikke misbruke informasjonen vi satt på.

Filene ble lastet opp i en Onedrive-mappe som man kun hadde tilgang til med invitasjon. PDF-filene kunne vi i utgangspunktet ha kjørt gjennom nettbaserte program for å hente informasjon. Vi valgte å gjøre dette i en robot som ble lagd internt, for å unngå å laste opp dokumentene med så mye informasjon på nettsider vi var usikre på. På denne måten ivaretok vi informasjonen som lå i alle dokumentene vi hadde.

7.4 De private

7.4.1 Får ikke innsyn på grunn av personvern

Vi opplevde i noen tilfeller å få avslag på innsynsbegjæringen vår. Basert på begrunnelsene virket dette å være kommuner som var lite vant til å få innsynskrav.

I de fleste tilfellene var ikke avslaget begrunnet med hvilken unntaksbestemmelse i loven som var benyttet. Noen pekte også på at det var snakk om så få personer, at mange ville skjønne hvem brukerne var. I ett tilfelle ba kommunen om «fritak for innsynsbegjæringen» av hensyn til GDPR.

Til alle kommunene som avsto sendte vi klage, og i samtlige tilfeller ble avslaget omgjort. Vi fikk dermed opplysningene vi var ute etter, og det ble ikke nødvendig å ta saken videre til en høyere klageinstans.

8 Funn og konsekvenser

Vi har avdekket at det politiet omtaler som et alvorlig samfunnsproblem, nemlig at deres ressurser i stadig økende grad brukes på psykiatri, stemmer. I 2020 var det litt over 3500 trafikkulykker på norske veier. Samme år var det over 49 000 psykiatrioppdrag i landet. Altså 14 ganger så mange. Og økningen fra 2016 til 2020 er og høy. I 2016 loggførte politiet 32 902 psykiatrirelaterte oppdrag i Norge. Fem år senere, i 2020, økte psykiatriloggføringene til hele 49 497.

Vi har vist fram at de alvorligst syke av oss, ikke nødvendigvis får det beste tilbudet, men faller mellom stoler og at avstanden mellom alvorlig syk og «kriminell» i praksis ikke er stor.

Vi har avdekket at drap i økende grad er knyttet til psykiatri. Gjennomgangen viser: 103 av 196 dommer involverte gjerningspersoner med tilknytning til psykiatri. Totalt 54 av disse er dømt til tvungent psykisk helsevern.

Vi har avdekket at kommunene i stor grad overlater ansvaret for de alvorligste psykisk syke til private. Her gjenstår mye av undersøkelsen ennå, men allerede har vi etablert det som et faktum.

Undersøkelsene vi har gjort er det ikke mulig å peke på direkte konsekvenser av per i dag, fordi sammenhengene for komplekse. Det vi vet er at å gjøre grundig research for å dokumentere virkeligheten, er den beste forutsetningen for at samfunnsdebatten om disse kompliserte temaene i mest mulig grad kan være faktabasert. Tallene kan peke på en utvikling man vil unngå, og dermed blir politikere og samfunn informert om hvordan tingenes tilstand er. En faktadrevet diskusjon, også på dette feltet, er viktig for å kunne lage de riktige løsningene. Det vi vet, er at uansett hvordan et samfunn innretter seg, så er det vanskelig å vite hva som er de riktige løsningene. Desto viktigere at også pressen bidrar med egne undersøkelser slik at denne debatten holdes levende. Når det gjøres feil her, får det som vi altfor godt kjenner til, alvorlige konsekvenser.

På samme måte er det det vår oppgave å hente historiene om han som uten forvarsel tok sitt liv, om han som ble hasteinnlagt på psykiatrisk og han som endelig åpnet seg om sin psykiske sykdom. De unge mennenes stemmer var viktig å få fram, særlig sett i lys av selvmordsstatistikken blant menn. Det å gi andre som sliter kunnskap om at det finnes en vei ut, og en mulighet til å få tilbake livet sitt, er en viktig konsekvens av saken vår. Blant tilbakemeldingene vi fikk var det både tilfeldige og fagpersoner som tok kontakt:

Kommuneoverlege i Trondheim, Tove Røsstad, skrev i en e-post etter publisering: «Artiklene deres om psykisk syke i spennet mellom helse og juss er veldig interessante og viktige. Jeg kjenner jo til utfordringene, men at politiet har brukt så mye av sine ressurser på dette, var nytt for meg. Takk.»

En tilfeldig leser på Facebook: «Synes dette var en bra og viktig sak. Faktisk kanskje den viktigste saken på adressa på flere år.»

9 Vedlegg

09.04.2021: [Ingen visste hva Lasse egentlig tenkte – han ble bare 25 år](#)

19.04.2021: [Brannmann Stein mistet kona til selvmord: - Tiden leger alle sår. Det er ikke sant](#)

20.03.2021: [Her får du hjelp hvis du trenger noen å snakke med](#) (gratissak vi lenket i alle sakene)

20.04.2021: [Debattinnlegg: Det er både fint, rørende og vondt å lese sakene Adresseavisen løfter rundt selvmord](#)

21.10.2021: [Kongsberg rystet landet. I fjor rykket politiet på 11 000 flere psykiatrioppdrag enn for fem år siden](#)

22.10.2021: [Kjerkol: - Pårørende har sagt at deres nærmeste ikke har fått den hjelpen de fortjener](#)

24.10.2021: [– Før eller senere vil det skje flere drap eller drapsforsøk knyttet til psykiatri](#)

26.10.2021: [- De forventer at vi skal håndtere dem uten tvang. Det går ikke alltid](#)

28.10.2021: [55 personer drept på fem år: - Noen pasienter trenger mer tvang](#)

02.11.2021: [På bursdagen ble Odin sittende helt alene. Da sprakk fasaden](#)

25.11.2021: [Lars skjønnte ikke hvordan andre kunne ha det bra. Så skjedde det noe han aldri glemmer](#)